

1

Wat betekent openbaring?

Allereerst dient zich nu de vraag aan wat daarmee gezegd is: Gods openbaring. De Bijbel kent er diverse uitdrukkingen voor die gezamenlijk wijzen in de richting van: zich onthullen, tevoorschijn komen, verschijnen, van zich laten horen. Dat God Zich openbaart wil zeggen dat Hij er het zwijgen niet toe doet, maar dat Hij Zich te kennen geeft, kennis met ons maakt en ons Zijn daden toont en zelfs Zijn hart verklaart. Van dit wondervolle gebeuren is Hijzelf altijd en overal de auteur. Wij openbaren Hem niet, Hij openbaart Zichzelf. Maar wat betekent dit grondbegrip van de christelijke theologie nu in de concrete werkelijkheid van ons bestaan? Waar, wanneer en hoe geeft God Zich dan te kennen? Kan een sterveling God ontwaren, kan een mens Hem voelen en ontmoeten, en met Hem omgaan?

Laten we alvorens de Bijbel op te slaan eens luisteren naar het antwoord van een rabbi uit de vroege Oudheid. Jehoshua ben Chananja heette hij (ca. 70 na Chr.). Het verhaal gaat dat hij op een dag werd ontboden door de keizer. Die had hem wat te vragen. 'Toon me jouw God. Waar kan ik Hem in het gelaat zien?' De rabbi reageerde: 'Maar dat is onmogelijk. Geen sterveling kan ooit Gods fonkelende schittering aanschouwen!'

'Wat!' – viel de keizer uit – 'onmogelijk? Voor een Romeinse keizer

is niks onmogelijk. Ik wil jouw God frank en vrij in het gelaat zien.’ ‘Vergezelt u mij dan maar’, zuchtte rabbi Jehoshua, ‘dan wandelen we naar een rustige plek; daar zal ik u mijn God laten zien.’

De keizer stemde daarmee in en samen liepen ze naar een wijde vlakte. Het was precies op het moment dat het zonlicht naar alle kanten spatte. In het midden van de vlakte aangeland wees de rabbi naar de fel stralende middagzon en hij vroeg zijn vorstelijke heer pal in de zon te kijken. ‘Ben je nou helemaal mal!’ protesteerde de keizer, ‘als ik dat doe word ik blind! Dat kunnen mijn ogen nooit verdragen.’ ‘Sire’, zei Jehoshua daarop, ‘als dit zonnetje, dat enkel maar een dienaar van mijn grote Meester is, uw ogen al verblindt, hoe zou u dan ooit de Heilige, Die de Bron is van het licht, recht in het gelaat kunnen zien?’

Een vondst. En een les! God zie je niet met het blote oog en letterlijk. Je ziet iets van Zijn daden, Zijn sporen, Zijn vingerafdruk: de lichtval van Zijn aanschijn, de werken van Zijn handen. Die zie je in dat ‘schone boek’¹ dat wij ‘natuur’ noemen, Gods schepping en onderhouding. Daar gaat een sprake van uit die openbaringsgehalte heeft: van de flora en de fauna, van hun kleuren en hun geuren, van bergen en rivieren, van sterrenpracht en dageraad, van de wolken en de bliksem, van de warmte en de regen. Het zijn evenzovele signalen van Gods werkelijkheid en werkzaamheid. In de dogmatiek worden deze tekenen van Gods sprake in de schepping doorgaans gerekend tot Gods ‘algemene’ openbaring.

Algemene openbaring

Hoe rijk en imponerend deze zogenoemde algemene openbaring ook is, hierbij doet zich evenwel een storende hindernis voor, en wel op twee manieren.

In de eerste plaats is dat ‘schone boek’¹ van de natuur niet alleen

¹ Nederlandse Geloofsbelijdenis, artikel 2.

maar schoon. Het is ook wreed en dodelijk. De zon verwarmt, maar ze verzengt ook. De bliksem schittert, maar kan ook verteren. De regen drenkt, maar kan evenzeer verzwelgen. Dieren zijn fraai, maar ook vernietigend. De huidige schepping is de oorspronkelijke niet meer. Ze is ambivalent, dubbel. Ze heeft twee gestalten. Ze draagt, maar ze dreigt ook.² Ze zingt, maar ook zucht ze (vgl. de Psalmen 8 en 19 met Romeinen 8:19v). Ze spreekt een taal die naar Gods goedheid wijst, maar haar taal is meerduidig, dubbelzijdig. Ze verwijst ook naar zonde, dood, bederf. Ze vertelt Gods eer en glorie, maar gewaagt ook van Zijn vloek en gestrengheid. Bij machte om ons Gods genadige hart te openbaren is zij niet.

De tweede blokkade wordt gevormd door ons menselijk onvermogen om het boek van Gods algemene openbaring adequaat te ontcijferen. We zien, zonder in te zien, zonder te doorzien. We horen, zonder Gods stem te verstaan. Het vergaat ons, om met Calvijn te spreken, als een reiziger 'die 's nachts midden op het open veld de bliksem alles in de wijde omgeving voor een ogenblik in een helle gloed ziet zetten. Het moment waarop hij iets kan zien is echter zo snel voorbij dat hij alweer door het nachtelijk duister opgeslokt is, voordat hij ook maar een voet heeft kunnen verzetten. En aan zo'n bliksemflits heeft hij al helemaal niets om hem op de goede weg te brengen'³. Hoewel de gevallen mens nog vonken van Godsbesef en religiositeit resteren, zijn die ontoereikend om God echt te leren kennen. Wat God in de natuur openbaart, wordt hetzij verdrongen, hetzij door surrogaat vervangen (vgl. Rom. 1: 32v). Als het op heilzame Godskennis aankomt, is de mens 'blinder dan de molen'⁴. Kortom, de natuurlijke mens bereikt God niet, noch via het ambivalente boek van de natuur, noch via de schamele resten van

² Theo de Boer, *De God van de filosofen en de God van Pascal. Op het grensgebied van filosofie en theologie*, 's-Gravenhage 1989, 92.

³ Calvijn, *Institutie* II 2,18.

⁴ Calvijn, *Institutie* II 2,18.

zijn Godsvermoeden. Zijn Godsvervreemding is zo radicaal dat hij nooit en nergens reikt tot God. God reikt tot de mens. In een openbaring die niet algemeen is, maar *bijzonder* en persoonlijk.

Bijzondere openbaring

Met het op zichzelf pittige en vindingrijke antwoord van rabbi Jehoshua kan men dan ook niet volstaan. Dat kwam tenslotte niet verder dan de negatie: God is niet te zien. Het volledige antwoord komt van elders, van hogerhand. Het is de apostel Johannes die het ons in zijn evangelie doorgeeft, uit betrouwbare bron: 'Niemand heeft ooit God gezien ...' Tot zover komt Johannes' uitspraak met die van de rabbi overeen. Maar de evangelist houdt hier geen halt. Hij sluit niet af met een genadeloze punt, maar vervolgt met een genadevolle komma. En achter de komma geeft hij de binnenste kern van zijn boodschap vrij: 'Maar de eniggeboren Zoon, Die in de schoot des Vaders is, Die heeft Hem ons verklaard' (Joh. 1:18). Christus, de Zoon van God Die mens werd, vlees van ons vlees, Díé is – zoals er in de brontaal staat – de exegese van de Vader: tekst en uitleg van Gods wil en wezen. 'Wie Mij heeft gezien, die heeft de Vader gezien', krijgt Filippus, getuige Johannes 14, uit Jezus' mond te horen. Kan het dan toch: God de Vader zien? Ja, dat kan. Wie Christus ziet, die ziet de Vader tot in Zijn hart. Hiermee is uiteraard niet ontkend dat God Zich ook al openbaarde lang voordat de Zoon van God ons vlees aannam. Van meet aan gaf God Zich immers aan de mens te kennen, in de Hof van Eden, maar ook daarbuiten: in Zijn daden van redding en gericht, in Zijn geboden en beloften, in de woorden van patriarchen en profeten, van priesters en psalmisten, in de talrijke werken en woorden aan Israëls adres. Ook dat was trouwens geen openbaring buiten en zonder de Zoon, Die immers van eeuwigheid het Woord was door Wie de Vader alle dingen in het aanzijn riep (Joh. 1:3) en Die alle

dingen draagt en schraagt door het woord van Zijn kracht (Hebr. 1:3). In al die door de Zoon gedragen woorden en daden maakte God Zich oudtijds bekend aan Israël. Bij uitstek gaf Hij Zich te kennen in die unieke, geheimvolle naam יהוה, 'Ik zal zijn Die Ik zijn zal'. Het is alsof God ermee zei: 'Je ziet Mij niet. Maar Ik ben er wél. Je mag Mij bij name kennen.' En een naam is er om te noemen, om aan te roepen, in te roepen! Hij luistert naar die naam. Hij is er. Niet zomaar ooit en ergens, maar heden en vlakbij. Zien met de ogen kon geen mens Hem (Ex. 33:20), maar 'zien' met de oren zoveel te meer (Deut. 4:12). Van deze openbaring leefde het volk van Gods verbond.

Had Israël er genoeg aan? Ja, omdat het er dagelijks door werd begenadigd, maar nee, omdat Gods goede gaven smaakten naar meer. De Godsopenbaring wees immers ook vooruit. De woorden van de profetie, de daden van bevrijding en de offers van de cultus getuigden van Hem in Wie Gods openbaring vlees en bloed zou worden. En Hij kwam. In de volheid des tijds. De vleeswording van het Woord – inclusief Golgotha en Pasen, uitmondend in het Pinksterfeest – markeert het brandpunt van Gods openbaring. In Christus is God begonnen Zich definitief bekend te maken, ter voorbereiding op de uiteindelijke onthulling voor aller oog. De laatste dagen zijn beslissend aangebroken. De Brief aan de Hebreeënen zet met dit geheimenis in: 'God, Die voortijds veelmaals en op velerlei wijze (dus: veelvuldig en veelvormig) tot de vaders gesproken heeft door de profeten, heeft in deze laatste dagen tot ons gesproken door de Zoon.'

In deze geladen volzin blijkt zonneklaar wat het wil zeggen, dat Christus ons de Vader openbaart. Het betekent niets minder dan dat God Zich in Zijn Zoon uitspreekt en ons eens voorgoed Zijn hart verklaart. In de verschijning van Christus verschijnt God Zelf. Niet zichtbaar voor het 'natuurlijke' oog, en niet inzichtelijk voor

het begrensde verstand, maar in het geloof zichtbaar voor het oog, hoorbaar voor het oor en verneembaar voor het hart. In Christus heeft God immers tot ons gesproken. De Zoon, Gods Wezensbeeld (Hebr. 1:3), is sprekend de Vader. In Hem laat God royaal en reddend van Zich horen, zonder ook maar iets achter te houden van wat tot onze zaligheid onmisbaar is. In een van zijn geschriften legt Kohlbrugge hiervan een helder getuigenis af. Het luidt als volgt.

In Christus openbaart Zich de Vader, in Hem straalt het aangezicht van de Vader, in Hem aanschouwen wij het hart van de Vader. Want Hijzelf zegt: 'Wie Mij heeft gezien, die heeft de Vader gezien.' Aan Hem zien wij hoe de Vader gezind is en welke gedachten Hij heeft jegens arme en verloren zondaren, en hoe het er daarboven in de hemel bij de Vader voor een verloren mens uitziet. Hij heeft het voor ons uitgelegd en verkondigd, dat dít de wil van de Vader is: het heil, de redding van de verlorenen, en dat Hij, de Zoon, is gekomen om deze wil van de Vader te volbrengen. En dit verkondigt Hij ons, opdat wij de kwade gedachten over God laten varen en goede gedachten over Hem aannemen, dat er bij Hem niet toorn en grimmigheid is, maar enkel erbarmen, eeuwige liefde en vrije goedheid. Dat zien wij in de Zoon, want Hij is het evenbeeld van het wezen van de Vader en de afglans van Zijn heerlijkheid.⁵

5 H.F. Kohlbrugge, *Over de Godheid van Christus*, Amsterdam 1940, 33v.